

מפגש מס' 114

דף למנחה

תהלים קמ"ט - ק"נ; משלי א'-ג'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

תהלים פרק קמ"ט - קריאה לחסידי ה' להלל אותו ולשמוח ביחסו המיוחד אליהם.

תהלים פרק ק"נ - קריאה להלל את ה' בכלי נגינה שונים

משלי פרק א' - פתיחה, ונאום ראשון של האב לבנו - קריאה להליכה בדרך החכמה ולזהירות מהחטאים.

משלי פרק ב' - נאום שני של האב לבנו - החכמה היא אלקית וההקשבה לה מובילה לטוב ולהצלחה

משלי פרק ג' - נאום שלישי של האב לבנו - הדרכה לניהול החיים בדרך החכמה האלקית

מבט על ספר משלי

א. "משלי" - מהו משל?

סרטון פתיחה:

נצפה ב**סרטון קצר על משל הצרצר והנמלה** (מתוך "בגן של דודו" 15, שירת החיות).

אחד הפסוקים המוכרים ביותר בספר משלי הוא: **לִךְ אֶל נְמֻלָּה עֲצֹל רְאֵה דְרָכֶיהָ וְחִכְסָּהּ** (ו', 1). פסוק זה יכול להיות מובן כפשוטו: העצל מוזמן להתבונן בנמלים המתרוצצות ועמלות להשיג את מזונן, וללמוד מהן חריצות. ניתן גם להבין את הפסוק כמשל קצר: הנמלה היא משל לאדם חרוץ, והפסוק קורא לעצל ללמוד מדרכיו של החרוץ, כפי שמופיע במשל המורחב שראינו בסרטון (שימו לב, הפסוק במשלי מאד מתמצת. המשל מופיע בהרחבה במשלי איזופוס והוא הבסיס לסרטון שראינו).

בדרך כלל אנו משתמשים במילה "משל" במובן של אלגוריה - סיפור שמטרתו להעביר מסר חינוכי. לאור הבנה זאת, רבים מהמפרשים פירשו את ספר "משלי" כולו כאלגוריה ולא כפשוטו. וכך כותב רש"י בתחילת פירושו לספר משלי:

רש"י למשלי א', א':

(א) משלי - כל דבריו דוגמות ומשלים. משל התורה באשה טובה ומשל העובדי גלולים באשה זונה.

רש"י, ומפרשים נוספים, פירשו את כל ספר משלי כמשל, כך שהחכמה בספר משלי היא משל לתורה, והאשה הזרה היא משל לתרבות זרה/עבודה זרה, וכן הלאה. אולם, נראה כי לא הכרחי לפרש את כל הספר כמשל, מאחר ולמילה "משל" בתנ"ך יש משמעויות נוספות:

- א. פתגם או אימרה. כגון: על כן היתה למשל הגם שאול פנבאים (שמואל א' י, יב).
 ב. נאום נבואי. כמו שמצאנו אצל בלעם: וישא משלו ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל (במדבר כ"ג, ז).
 ג. נאום הגותי. כמו שמצאנו לגבי איוב: ויסף איוב שאת משלו ויאמר (איוב כ"ז, א).
 ד. קינה. לדוגמה, קינתו של ישעיה על מלך בבל: ונשאת המשל הזה על מלך בבל ואמרת איך שבת נגש שבתה מדהבה (ישעיה י"ד, ד).

המכנה המשותף לכל המשמעויות של המילה "משל" הוא דבר חכמה הנאמר בלשון מליצית. אם כן, נראה כי על פי הפשט ספר משלי איננו מכיל דווקא "משלים" במובן של אלגוריה, אלא **דברי חכמה, הנאמרים בצורה של נאומים הגותיים ופתגמים בלשון מליצית** (וחלקם גם משלים).

ב. מטרת הספר - לדעת חכמה ומוסר

כבר בפתיחת הספר מוצהרת מטרתו של הספר באופן ברור: משלי שלמה בן דוד מלך ישראל: **לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה: לקחת מוסר השכל צדק ומשפט ומישורים: לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה: ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבולות יקנה: להבין משל ומליצה דברי חכמים וחיידתם: יראת ה' ראשית דעת חכמה ומוסר אוילים בוז (א', א-ז) - ספר משלי נפתח בהצהרה שמטרתו ללמד חכמה ומוסר, המביאים להתנהלות נכונה בעולם.**

הידעת?

ספרות החכמה היא סוגה ספרותית בתנ"ך המקובלת גם בספרות של עמים קדומים אחרים (בעיקר מצרים ובבל). בתנ"ך יש שלושה ספרי חכמה: איוב, משלי וקהלת (וגם כמה ממזמורי תהילים).

מה מאפיין את ספרי החכמה?

ספרות החכמה עוסקת בנושאים אנושיים ופילוסופיים כלליים הפונים לכל אדם, ללא קשר ללאום, דת או תרבות. לכן, בספרות החכמה לא נזכרים אירועים היסטוריים לאומיים או מצוות דתיות, אך אחד הנושאים המרכזיים בספרות החכמה הוא שאלת האמונה באל והיחסים בין האדם לאלקיו (שאלה זו העסיקה גם עמים קדומים אחרים בהקשר עבודת האלילים שלהם). במרכז של ספרות החכמה נמצאות שאלות קיומיות הנוגעות לחייו של האדם, כגון: שכר ועונש, גורל האדם, משמעות החיים, הטוב והרע, המוות, הסבל האנושי, יחסי האדם עם אלקיו ועוד. ספרות החכמה נכתבה ברובה על ידי שכבת סופרים, שהיו יועצים בחצר המלוכה והשתתפו בניהול ענייני המדינה כגון יחסי חוץ (ולכן הם ידעו שפות זרות), פוליטיקה פנימית וחינוך בני האצולה. בספרות החכמה, מקור החכמה הוא כפול: הלמידה (מאב לבן, ממורה לתלמיד) והאל (מקור החכמה האנושית בחכמה האלוהית, גם בישראל וגם אצל העמים עובדי אלילים).

סרטון:

צפו בסרטון פתיחה לספר משלי מתוך אתר 929, בו מוצג ספר משלי כ"בית ספר לחכמה".

ג. מבנה הספר:

ספר משלי מכיל קבצים רבים של דברי חכמה. כותרתו של הספר משייכת אותו לשלמה, והמדרש מחלק את הספר לשלושה קבצים שנאמרו על ידי שלמה:

שיר השירים רבה פרשה א, י'

ג' משלות אמר, "משלי שלמה בן דוד מלך ישראל" (משלי א'); "משלי שלמה בן חכם ישמח אב" (משלי י') "גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה" (משלי כ"ה).

כפי שאומר המדרש, ספר משלי מכיל שלושה קבצים מרכזיים של "משלי שלמה". אולם עיון בספר מגלה שישנם בספר כמה קבצים של דברי חכמים אחרים:

- "דברי חכמים" (כ"ב יז - כ"ד, כב; כ"ד, כג-לד)
- "דברי אגור בן יקה" (ל', א-יד)
- "לעלוקה" (ל', טו-לג)
- "דברי למואל" (ל"א, א-ט)
- השיר "אשת חיל" (ל"א, י-לא)

אם כן, הספר בנוי משלושה קבצים גדולים של דברי חכמה המיוחסים לשלמה, ועוד שני נספחים: לאחר הקובץ השני של משלי שלמה מופיע נספח המכיל דברי חכמים אנונימיים, ולאחר הקובץ השלישי של משלי שלמה מופיע נספח ובו דברי חכמים הידועים בשמם (על חלוקת הספר ראו בהקדמת המאירי לספר משלי ובמבוא דעת מקרא לספר משלי).

לפניכם סרגל המבנה של ספר משלי, מתוך "[הפרק היומי באתר התנ"ך](#)" (לחצו על הקישור לצפיה בסרגל בצורה מיטבית. הסרגל מופיע בהגדלה בקובץ המקורות המצורף).

דברי חכמים		... אסופה שלישית - משלי שלמה אשר העתיקו		דברי חכמים		אסופה שניה - משלי שלמה													אסופה ראשונה - משלי שלמה בן דוד												
אמת חיל	אמת חיל	דברי אגור ומלוכה	משלי צדיקים צעירים	אסופת שלמים	דברי חזקיה ואחרות	ספרי חכמה נוספים													הכמה ובעלת	נאם החכמה	נאמי חכא בכבו										
א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא	יב	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט	ל	לא	לב

לימוד מעמיק

החינוך לחכמה בספר משלי

בשיעור זה נעיין בקצרה בכמה רעיונות מרכזיים בספר משלי, המופיעים בפרקים הראשונים של הספר. רעיונות אלה יורחבו בע"ה בשיעורים הבאים.

חלק א - החכמה ויראת ה':

כבר בתחילת הספר מודגש הקשר ההדוק בין חכמה לבין יראת ה': **יְרֵאתָ ה' רֵאשִׁית דַּעַת חֲכָמָה וּמוֹסָר אֱוִילִים בָּזוּ (א); ז) - יראת ה' היא הבסיס לכל לימוד חכמה, וההקשבה לחכמה מובילה ליראת ה'. כפי שנראה בהמשך, החכמה עליה מדבר ספר משלי איננה מדעי הטבע והמתמטיקה אלא דרכי הנהגה טובות, מוסריות, המובילות לצדיקות ולהצלחה בחיים. הספר טוען שכדי להגיע להנהגה מוסרית נכונה, יש צורך ביראת ה' ובהקשבה לדבר ה', כפי שמפרש מלבי"ם:**

מלבי"ם למשלי א, ז:

יראת ה' ראשית דעת - ...שחכמת ההנדסה תבנה יסודותיה על החוש והמושכלות ראשונות, חכמת הטבע מיוסדת על הבחינה והנסיון, אבל חכמת התורה וחכמת המדות הנזכרות בספר זה בשם חכמה סתם, התחלותיה לא יודעו במופת השכל כנ"ל והיא מקובלת מה' אשר הכינה וגם חקרה, אם כן, אי אפשר להגיע בה לכלל דעת שידע אותה בידיעה ברורה רק ע"י המוסר ויראת ה'.

רעיון זה מופיע בהרחבה בפרקים הראשונים של הספר: להקשיב לחכמה אֲזַנְךָ תִּטֶּה לְבָךְ לַתְּבוּנָה: ... אִזְ תִּבִּין יִרְאֵת ה' וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא (ב', ב-ה) - החכמה מובילה ליראת ה'. מיד לאחר מכן מבהיר הכתוב: כִּי ה' יִתֵּן חֲכָמָה מִפִּי דַעַת וְתְבוּנָה (ב', ו). נראה כי פסוק זה הוא בסיסי ומהותי ביותר בספר משלי - החכמה היא אלקית ולא אנושית. לכן, לימוד החכמה מבוסס על יראת ה' והקשבה לחכמה האלוקית, ולכן יִרְאֵת ה' רֵאשִׁית דַּעַת (א', ז).

שיר:

האזינו לשיר "בני" מאת יעקב שוואקי. השיר מאגד כמה פסוקים מפרק ג' (פס' יא-יב ולאחר מכן פס' א). תוך כדי שמיעת השיר עיינו בפרק ג' פס' א-יח וחשבו מהו המסר של יחידה הזו.

פרק ג' פס' א-יח מתאר את חשיבות ההקשבה לחכמה ואת הדרך להגיע אל החכמה. הפסוקים מדגישים שכדי להגיע לחכמה האמתית, האדם איננו צריך לחקור בעצמו בעזרת שכלו, אלא צריך להיות ירא ה', ולהקשיב לחכמה האלקית והמועברת אליו במסורת מהוריו: בְּנֵי תוֹרָתִי אֵל תִּשָּׁבַח וּמִצוֹתַי יִצַּר לְבָבְךָ: כִּי אֲרֹךְ יָמִים וְשָׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ... בָּטַח אֵל ה' בְּכָל לְבָבְךָ וְאֵל בִּינְתְךָ אֵל תִּשְׁעֵן: בְּכָל דְרָכֶיךָ דַּעְהוּ וְהוּא יַיָּשֵׁר אֶרְצוֹתֶיךָ: אֵל תֵּהִי חָכֵם בְּעֵינֶיךָ יִרְאֵת אֵת ה' וְסוֹד מִרְעֵ... מוֹסֵר ה' בְּנֵי אֵל תִּמְאָס וְאֵל תִּקְוֶן בְּתוֹכָתוֹ: כִּי אֵת אֲשֶׁר יֵאָהֵב ה' יוֹכִיחַ וּכְאֵב אֵת בֶּן יִרְצֶה (ג', א-יב).

זוית אישית

מה דעתכם על הקשר שמציב ספר משלי בין לימוד החכמה לבין יראת ה' וקבלת המסורת?

חלק ב - חכמה וצדיקות, סכלות ורשעות:

מאחר והחכמה היא אלקית, ויש קשר הדוק בין חכמה ליראת ה', ספר משלי מדגיש שוב ושוב שהאדם החכם הוא צדיק ואילו הרשע הוא טיפש. החכמה מובילה להליכה בדרך הטוב ואילו הטפשות מובילה את האדם אל הרוע: להקשיב לחכמה אֲזַנְךָ תִּטֶּה לְבָךְ לַתְּבוּנָה... אִזְ תִּבִּין יִרְאֵת ה' וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא... אִזְ תִּבִּין צֶדֶק וּמִשְׁפָּט וּמִיִּשְׂרָיִם כֹּל מֵעַגְל טוֹב: כִּי תבוא חֲכָמָה בְּלִבְךָ וְדַעַת לְנַפְשְׁךָ יִנְעַם... לְהִצִּילְךָ מִדֶּרֶךְ רָע מֵאִישׁ מוֹדֵר תִּהְפְּכֹת: הַעֲזֹבִים אֶרְצוֹת יִשָּׂר לְלֶכֶת בְּדַרְכֵי חֲשָׁךְ: הַשְׂמֹחִים לְעִשׂוֹת רָע יִגְלוּ בְּתִהְפְּכֹת רָע: (ב', ב-ד)

שאלה למחשבה:

האמנם טפשות ורשעות הולכים תמיד יחד? האמנם חכמה וצדיקות הולכות יחד? נסו להבין את כוונתו של ספר משלי בעניין זה.

חלק ג - תורת הגמול בספר משלי:

ספר משלי מציג את תורת הגמול בצורה מאד פשוטה וברורה: צדיק וטוב לו. רשע ורע לו. האדם החכם הוא האדם הצדיק, ירא ה', והוא מצליח בחיים וזוכה לגמול טוב בעולם הזה. לעומת זאת, האדם הטיפש הוא החוטא, הרשע, והוא מפסיד, מקבל את עונשו: אֲשֶׁרִי אָדָם מֵצָא חֲכָמָה וְאָדָם יָפִיק תְּבוּנָה: אֲרֹךְ יָמִים בִּימֵינָה בְּשִׂמְאוּלָה עֲשֵׂר וּכְבוֹד: דְרָכֶיהָ דְרָכֵי נֶעֱם וְכָל נְתִיבֹתֶיהָ שְׁלוֹם: עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶיהָ מֵאֲשֶׁר... אִזְ תִּלְךָ לְכַטֹּחַ דְרָכֶיךָ וְדַלְךָ לֹא תִגּוֹף: אִם תִּשָּׁבַב

לֹא תִפְחָד וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנֵתְךָ... אֵל תִּקְנָא בְּאִישׁ חָמָס וְאֵל תִּבְחַר בְּכָל דְרָכָיו... מֵאֲרֵת ה' בְּבֵית רָשָׁע וְגוֹה צְדִיקִים יִבְרַךְ... כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ וְכִסְיֵים מְרִים קָלוֹן (ג', יג-לה). וכך מסכם פרופ' גרינץ את התפיסה של ספר משלי:

פרופ' יהושע מ. גרינץ:

ספר משלי הוא ספר **הבטחון**. בטחון באל ובדרך ישר באדם: ארץ ניתנה ביד צדיק... אין לו לאדם אלא ללכת בדרך תום, לשמור מוסר, לשחר את הטוב, לירא את השם, להיות חרוץ במעשה - וארץ ניתנה לו: דרכו נכונה לפניו ופעלו שלם לו ולזרעו אחריו. **יש עין צופיה... ויש גמול אמת - לצדיק ולרשע... ויש סדר מוסרי בעולם:** "צדיק לעולם בל ימוט ורשעים לא ישכנו ארץ" (י', ל)... מתוך האמונה השלימה השולטת כאן, שהצדיק הוא העושה מצוות החכמה, המטה לבו לתבונה למען ילך "בדרך טובים", עולה כאן ממילא גם השוואה המיוחדת, שבעצם הצדיק האמיתי הוא גם החכם האמיתי, ואילו הרשע הוא גם אויל ועצל... האויל כאן הוא הניגוד לצדיק והוא עומד כאן במקום הרשע... מעשי החכם הם מעשי צדיק, כשם שלהפך - דרך האויל הוא עצם דרך הרשע; "ותועבת כסילים סור מרע" (י"ג, יט). **החכמה מראה דרך ישר לאדם והיא דרך ההצלחה. מהן מידותיה של דרך ישרה זו, אותן מלמד ספר משלי.** (על ספר משלי, פרופ' גרינץ מתוך כתב העת "עיונים" כ"ז. [לחץ כאן לקריאת המאמר באתר דעת](#))

שאלה למחשבה:

נזכר לרגע במזמורי תהלים, שהציגו מציאות מורכבת יותר, בה האדם הצדיק מתמודד עם רשעים אשר מצליחים בחייהם ואף רודפים אותו וגוברים עליו. הצדיק מתחזק בעזרת הבטחון בה' ובעזרת האמונה שבסופו של דבר הרשעים יקבלו את גמולם, אך הוא נתון בהתמודדות בנושא זה לכל אורך ספר תהלים. נסו לחשוב על התמונה העולה מספר משלי לעומת התמונה העולה מספר תהלים. מה המשמעות של הצגת שתי התמונות השונות בשני ספרים שונים? מה ניתן ללמוד מכך על מטרתו של ספר משלי, לעומת מטרתו של ספר תהלים?

חלק ד - חינוך האב לבנו:

פרקים א'-ז' בספר משלי מכילים נאומים חינוכיים של האב לבנו. האב קורא לבנו ללמוד את החכמה ומלמד אותו מהי הדרך הנכונה להתנהלות טובה בחיים. באופן כללי, כל ספר משלי מכיל הדרכות חינוכיות, גם אם הן לא מוצגות כפניה ישירה של אב לבנו, אלא כדברי החכם אל קהל שומעיו. כפי שראינו, התמונה המוצגת לבן או לתלמיד היא חד משמעית:
א. לימוד החכמה איננו עצמאי אלא עובר מאב לבנו. על הבן לשמוע בקול אביו וללמוד ממנו.
ב. השמיעה בקול האב מובילה לחכמה.
ג. החכמה מביאה לצדיקות.
ד. החכמה והצדיקות מובילות להצלחה בחיים.
כך ספר משלי מצייר עבור הבן/התלמיד תמונת עולם מאד ברורה פשוטה ומשכנעת.

זוית אישית

חשבו על דרך החינוך שלכם: עד כמה היא פשוטה וחד-משמעית ועד כמה היא מכילה מורכבויות? מה היתרון של הפשטות והבהירות ומהו החסרון בדרך זו? מה היתרון והחסרון בדרך של החינוך המורכב? למי/מתי מתאימה כל אחת מן הדרכים?

חלק ה - האשה הזרה:

בספר משלי מופיעה בכמה מקומות האזהרה מפני אשה זרה.

שאלה לעיון:

קראו את הפסוקים וחשבו: מה כוונת הפסוקים? מפני מה הם מזהירים את הלומד?

וְהִצִּילְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנְּקָרֶיהָ אֲמַרְיָה הַחֲלִיקָה: הַעֲזֹבֶת אֶלֹּף נְעוּרֶיהָ וְאֶת בְּרִית אֱלֹהֶיהָ שָׁכַחָה: כִּי שָׁחָה אֶל מוֹת בֵּיתָהּ וְאֶל רְפָאִים מֵעֲגֹלְתֶיהָ: כָּל בְּאִיָּה לֹא יִשׁוּבוֹן וְלֹא יִשְׁגּוּ אֲרָחוֹת חַיִּים (ב', טז-יט).

קראו את הפירושים הבאים ושימו לב להבדל המהותי ביניהם בפרוש הפסוקים:

רש"י למשלי ב', טז:

מאשה זרה - מכנסייה של אפיקורסות והיא המינות. ולא יתכן לומר שלא דבר אלא על המנאפת ממש כי מה שבחה של תורה שאמר כאן להצילך מאשה זרה ולא מעבירה אחרת? אלא זו מינות שהוא פריקת עול של כל המצות:

אבן עזרא למשלי ב', טז:

להצילך - פירושו כי כאשר התבונה תנצרכה מאיש רע כן תצילך מאשה רעה ונכריה בעבור שלא למדו מעשה הטוב כאילו הם מזרע זר ונכרי:

רש"י מפרש את האשה הזרה כמשל לכפירה, ופוסל את האפשרות שהכתוב מתכוון ל"אשה זרה" כפשוטו - ניאוף. לעומת זאת, א"ע טוען שיש לפרש את הפסוק כפשוטו - האב מזהיר את בנו מפני ניאוף. החכמה מצילה את האדם מאשה רעה, מבגידה, כשם שבפסוקים קודמים נאמר שהחכמה מצילה את האדם מהתחברות עם איש רע. אם כן, חזרנו אל הנקודה בה פתחנו את השיעור - ניתן לפרש את ספר משלי כמשל העוסק במעלת התורה ובאזהרה מפני חכמות אחרות. ויחד עם זאת, על פי הפשט, ספר משלי מכיל פתגמים ונאומי חכמה המדריכים את האדם להתנהגות מוסרית ראויה ומועילה.

חלק ו - חכמת שלמה:

חכמת שלמה הייתה ידועה מאד, וספר מלכים מספר עליה ומניח אותה כאבן היסוד של מלכותו המפוארת. בתחילת מלכותו (מל"א ג') ביקש שלמה מה' חכמה, כדי לשפוט את העם בצדק, ואכן הוא קיבל מה' חכמה, והשכיל להשתמש בה בצורה מיטבית כדי להביא את הממלכה לשיא שלא היה כמותו בכל המובנים האפשריים. וכך מתאר ספר מלכים את חכמתו של שלמה: וַיֵּתֶן אֱלֹהִים חָכְמָה לְשִׁלְמֹה וַתְּבוֹנֶה הַרְבֵּה מְאֹד וַרְחֹב לֵב כַּחֲלוֹל אֲשֶׁר עַל שֹׁפֵת הַיָּם: וַתִּרְבֶּה חָכְמַת שְׁלֹמֹה מִחָכְמַת כָּל בְּנֵי קִדְס וּמִכָּל חָכְמַת מִצְרַיִם: וַיַּחֲכֶם מֶלֶךְ הָאֲדָם מֵאִתּוֹן הָאֲזֹרְחֵי וְהִימֵן וְכַלְפַּל וְדָדַע בְּנֵי מַחֲזֵל וְהִי שָׁמוּ בְּכָל הַגּוֹיִם סְבִיב: וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִשָּׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וְאַלְף: וַיְדַבֵּר עַל הָעֵצִים מִן הָאֲרָז אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן וְעַד הָאֲזֹב אֲשֶׁר יֵצֵא בְּקִיר וַיְדַבֵּר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הָעוֹף וְעַל הָרֶמֶשׂ וְעַל הַדְּגָיִם: וַיָּבֵאוּ מִכָּל הָעַמִּים לְשִׁמְעַי אֶת חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל מַלְכֵי הָאֲרָץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת חָכְמַתוֹ (מל"א ה', ט-יד). נראה כי פסוקים אלה מכוונים אותנו לספר משלי ולקהלת בהם נכתבו דברי חכמה ומשלים של שלמה. בפסוקים אלה מתוארת גם התפעלותם של העמים האחרים מחכמתו של שלמה, (דבר הבא לידי ביטוי גם בסיפור על הביקור של מלכת שבא בארמון שלמה - מל"א י', א-יג). מעדויות אלה אנו למדים שהיה שיח בין חכמי העמים השונים, הם הכירו זה את זה, שמעו ולמדו זה מחכמתו של זה, וכך נוצרו קשרים והשפעות הדדיות, שניתן לראות הדים להן בדמיון בין ספרי החכמה של עמים שונים.

שאלה לעיון

נסו למצוא קשר בין הרעיונות המופיעים בספר משלי (עליהם למדנו היום) לבין ההתנהלות של שלמה למעשה, כמלך וכאדם?

דברי החכמה של שלמה המופיעים בספר משלי מתחברים לסיפור חייו של שלמה, ונמנה כאן כמה רעיונות:
א. **חשיבות השמיעה בקול האב** - שלמה המשיך את דוד אביו באופן מוצהר ומובהק. ואף קיבל צוואה מפורטת מדוד בכמה נושאים וקיים אותה (מל"א ב').

ב. **מקור החכמה של שלמה הוא אלקי** - ספר מלכים מדגיש ששלמה ביקש מה' חכמה וקיבל את מבוקשו (מל"א ג')

ג. **הקשר בין החכמה לצדיקות ולהצלחה** - אצל שלמה היה קשר מובהק בין שלושת הדברים. הוא היה חכם גדול, וחכמתו הרבה עזרה לו להצליח במלכותו ולהביאה לשיא מבחינה מדינית, פוליטית וכלכלית. יחד עם זאת הוא העמיד את עבודת ה' במרכז מלכותו, ובנה את המקדש בסמוך לבית המלך.

ד. **האשה הזרה** - נראה כי אין זה מקרה ששלמה המלך עוסק בספר משלי בהתמודדות עם האשה הזרה וההשפעה התרבותית הזרה, ונראה כי בחייו של שלמה היה קשר בין הבנת "האשה הזרה" כפשוטו לבין הבנת "האשה הזרה" כמשל לתרבות זרה: ההתמודדות הקשה של שלמה היתה בעניין הנשים הזרות. שלמה נשא נשים נוכריות בעקבות בריתות שכרת עם עמים רבים. נישואין אלה הכניסו לירושלים תרבות זרה והיוו מכשול גדול במלכותו של שלמה, ומקור להידרדרות רוחנית ומדינית (מל"א י"א).

סיכום:

ספר משלי הוא ספר "חכמה" - מכיל קבצים של נאומי הגות ופתגמי חכמה, המיוחסים לשלמה המלך, שהיה "החכם באדם", לפי המתואר בספר מלכים. מטרת דברי החכמה היא להדריך את האדם בדרך נכונה בחיים. תפיסת העולם החינוכית המוצגת בספר משלי היא מאד ברורה: מקור החכמה הוא אלקי. לכן, לימוד החכמה איננו אישי עצמאי אלא עובר במסורת מאב לבנו, ונסמך על יראת ה' ולא על חכמה אנושית. השמיעה בקול האב מובילה לחכמה; החכמה מביאה לצדיקות; החכמה והצדיקות הן המפתח להצלחה בחיים: החכם הוא הצדיק והוא המצליח בחיים.

להרחבה

[מבוא לספר משלי וסדרה של הרב אלקנה שרלו על משלי](#)

[הרב פרופ' יהודה ברנדס - ספר משלי: דעת, חכמה ומוסר](#)

[ד"ר נח חכם - מבנה ומשמעות בספר משלי](#)

[הרב פרופ' יהודה ברנדס - תורת המידות בספר משלי](#)

[מתן על הפרק - דפי לימוד לפתיחת ספר משלי](#)

[מתן על הפרק - דפי לימוד למשלי א'-ד'](#)